

Porucha metabolizmu tukov- diétne a režimové opatrenia

Cholesterol je životne dôležitý tuk, ktorý sa nachádza vo všetkých bunkách ľudského tela napr. v bunkových membránach (90%), nervových obaloch, steroidných hormónoch, žlčových kyselinách. Tiež je dôležitým prvkom pri metabolizme vitamínu D. Ak je ho však v krvi veľa, tak sa ukladá na stenách tepien a postupne znižuje ich priechodnosť.

HDL cholesterol je tzv. dobrý tuk, ktorý odvádza prebytočný cholesterol z krvi do pečene. Má protizápalové a antioxidačné účinky. Vysoké hladiny sú asociované s nižšou úmrtnosťou na srdcovocievne ochorenia.

LDL cholesterol je považovaný za zlý tuk, ktorý predstavuje závažný rizikový faktor pre rozvoj srdcovocievnych ochorení, nakoľko je významným rizikovým faktorom rozvoja aterosklerózy (kôrnatenie tepien).

Triacylglyceroly patria medzi jednoduché tuky, ktoré predstavujú hlavný energetický zdroj pre ľudský organizmus. Urýchľujú proces aterosklerózy (kôrnatenie tepien). Vysoké hladiny triacylglycerolov sa vyskytujú pri diéte bohatej na jednoduché cukry a alkohol.

Prečo je zvýšená hladina tukov v krvi nebezpečná?

Pacient so zvýšenou hodnotou tukov v krvi nemusí mať žiadne zdravotné ťažkosti a môže ísť len o náhodný nález pri preventívnej prehliadke. Dlhodobá zvýšená hladina tukov v krvi môže spôsobiť vážne zdravotné problémy. Cholesterol nachádzajúci sa v krvi je hlavným rizikovým faktorom pre vznik a rozvoj aterosklerózy (kôrnatenie tepien). Cholesterol sa ukladá na stenách tepien a postupne znižuje ich priechodnosť, následkom čoho sa môže rozvinúť: srdcový infarkt, cievna mozgová príhoda, neprekrvenie dolných končatín, postihnutie obličiek, u mužov aj porucha erekcie.

Ak sa porucha metabolizmu tukov zistí včas a pacient dodržiava diétne a režimové opatrenia, prípadne užíva predpísané lieky, prognóza je veľmi dobrá a komplikácie sa nemusia vyskytnúť vôbec.

Diétne a režimové opatrenia

Je nutné **znižovať množstvo príjmu tukov z potravy** (menej ako 30% denného príjmu energie) a zároveň je potrebná kvalitatívna zmena konzumovaných tukov. Redukovať zo stravy potraviny bohaté na nasýtené

mastné kyseliny a **preferovať potraviny s polynenasýtenými omega 3 a omega 6 mastnými kyselinami.**

Nevhodné sú margaríny, maslo, bravčová masť, škvarky, palmový a kokosový olej, pokrmy z rýchleho občerstvenia pre vysoký obsah nasýtených mastných kyselín. Denný príjem nasýtených mastných kyselín by nemal prekročiť 30 gramov. Množstvo je potrebné sledovať na etikete (nálepke) potravín.

Zdrojom omega 3 mastných kyselín sú najmä ryby napr. makrela, sled', losos, tuniak, sumček, pstruh. **Ryby by mali byť zaradené do jedálneho lístka 2 krát týždenne.** Omega 3 mastné kyseliny obsahujú aj ľanové semiačka, vlašské orechy, chia semiačka, repkový olej, avokádo. Omega 6 mastné kyseliny sa nachádzajú v rastlinných olejoch za studena lisovaných (olivový olej, tekvicový olej, ľanový olej, avokádový olej), ktoré je vhodné pridávať do stravy bez tepelnej úpravy.

Odporúča sa prijímať **30 gramov nesolených orechov denne** (napr. vlašské orechy a mandle) a semiačka. Pri dlhodobom užívaní sa redukuje riziko srdcových ochorení o 30%.

Preferovať nízkotučné mliečne výrobky s obsahom tuku menej ako 2% (mlieko, jogurt, acidofilné mlieko). V obmedzenom množstve prijímať polotučné mlieko, syry do 30% v tuku v sušine. Nevhodný je príjem plnotučných mliečnych výrobkov, smotany, tavených a plesnivých syrov, majonéz, dresingov, omáčok.

Obmedzenie príjmu vajec, najmä žĺtka. Prijímať 1-3 vajcia za týždeň len na prípravu jedál.

Uprednostňovať rastlinné bielkoviny pred živočíšnymi (fazuľa, hrach, šošovica, sója, cicer). Rastlinná strava obsahuje tzv. fytoosteroly, ktoré v tráviacom systéme človeka znižujú vstrebávanie cholesterolu, čím dochádza k zníženiu „zlého“ LDL cholesterolu.

Z mäsa je vhodné preferovať biele mäso, hydinu bez kože, teľacie, mladé jahňacie, králičie. Menej vhodné je bravčové a hovädzie mäso, hus, kačka. Neodporúčajú sa údeniny, salámy, paštéty, konzervy, zabíjačkové špeciality.

Preferovať potraviny s **nízkym a stredným glykemickým indexom.** Potraviny, ktoré majú vysoký glykemický index obsahujú cukor, ktorý sa

štíepi a vstrebáva rýchlo, výrazne zvyšuje hladinu a inzulínu v krvi a tým rýchlo vedie k pocitu hladu (biele pečivo, hranolky, chipsy, zemiaková kaša, pšeničný chlieb, kukuričná kaša, sladené nápoje, pivo, banán, cukrovinky, predvarená ryža, pečené zemiaky). Tieto potraviny je potrebné obmedziť v čo najväčšej možnej miere.

Potraviny so **stredným glykemickým indexom** (celozrnné cestoviny a pečivo, naturálna ryža, varené zemiaky, mlieko, mliečne výrobky, pohánka, celozrnný kuskus, ovsené vločky, bulgur, celozrnná tortilla, quinoa) je vhodné kombinovať s bielkovinami, zdravými tukmi a zeleninou.

Potraviny s **nízkym glykemickým indexom** (strukoviny, zelenina, orechy) sú najvhodnejšie.

Odporúča sa konzumovať minimálne 200g ovocia a 200g zeleniny denne (2 - 3 porcie denne). Ovocie prijímať doobeda.

Odporúčaná je všetka čerstvá a mrazená zelenina, čerstvé a sušené ovocie. V obmedzenom množstve prijímať zemiaky a banány. Nevhodné sú hranolky, smažené zemiaky, chipsy, smažená zelenina, solené zeleninové konzervy.

Odporúčaný denný príjem soli u dospelého človeka je 5 g/deň = jedna čajová lyžička.

a) Sledovať obsah soli na obaloch (etiketách) kupovaných potravín a nápojov. Sledovať obsah soli aj v sladkostiach, v minerálnych vodách.

b) Vysoký obsah je viac ako 1,5 g soli na 100 g v potravinách a viac ako 0,75 g/100 ml v nápojoch. Nízky je 0,3 g soli alebo menej na 100 g výrobku.

c) Uprednostňovať čerstvé výrobky (mäso, ryby, ovocie a zeleninu) pred spracovanými. V spracovaných výrobkoch sa nachádza veľké množstvo skrytej soli, ktorá v nich pôsobí ako konzervant. V prípade konzervovaných potravín vyberať tie, ktoré sú bez pridanej soli.

d) Dávať prednosť „neslaným“ potravinám (napr. neslané orechy, neslané tyčinky a pod.)

e) Na dochutenie jedla používať rôzne bylinky a koreniny (napr. cesnak, zázvor, čili, rôzne vňate, citrón alebo limetka...).

f) Odstrániť zo stola sol'ničku. Chuťové poháriky si na nižší obsah soli postupne zvyknú.

Zvýšiť príjem vlákniny na 30-45 gramov denne (celozrnné výrobky, otruby, psýlium, ovsené vločky). Zvýšenie príjmu vlákniny o 7-10 gramov denne je spojené s poklesom rizika ischemickej srdcovej choroby o 9 %, cievej mozgovej príhody o 16 %, cukrovky o 6 %.

Z nápojov sú vhodné nízkomineralizované vody, káva, nesladený zelený a čierny čaj. Nevhodné sú cukrom sladené nápoje.

Dôležitá je výrazná redukcia konzumácie alkoholu.

Nefajčiť!

Fajčenie prispieva k zvyšovaniu hladín triacylglycerolov v krvi a znižovaniu hladiny „dobrého“ HDL cholesterolu. Fajčenie urýchľuje proces aterosklerózy (kôrnatenie tepien). Riziko vzniku infarktu srdcového svalu je u fajčiara 2-3 krát vyššie ako u nefajčiara. Predpokladá sa, že najmenej 80 % všetkých infarktov srdcového svalu u mužov mladších ako 45 rokov je spôsobených fajčením. U fajčiarov je 16 krát vyššie riziko vzniku nedostatočného prekrvenia dolných končatín.

Redukcia telesnej hmotnosti o 7 – 10 % u pacientov s nadváhou a obezitou. **Odporúčané je dosiahnutie obvodu pása u mužov < 102 cm a u žien < 88 cm.**

Kľúčom k redukcii hmotnosti je dlhodobé zníženie kalorického príjmu a zvýšenie výdaja energie. (Energetický deficit 500-1000 kCal indukuje zníženie hmotnosť o 500- 1000 g/ týždeň).

Pohybová aktivita

Odporúča sa **pohybová aktivita 5 -7 krát týždenne** (severská chôdza, bicyklovanie, beh, plávanie a ďalšie veku a zdravotnému stavu primerané pohybové aktivity) minimálne 30 minút, udržať si pulzovú frekvenciu $220 - \text{vek} \times 0.7$. Fyzická aktivita sa riadi podľa tolerancie a fyzickej zdatnosti pacienta s postupným, pozvoľným zvyšovaním záťaže.

Liečba

Dôležitá je zmena životného štýlu, diétnych návykov v súčinnosti s farmakologickou liečbou odporúčanou lekárom .

Spracovali: MUDr. Zuzana Mačudová, PhDr. Zuzana Gavalierová, MPH

Zdroj: Fathi A. a kol. 2020. odvrátiteľné rizika chorôb obehovej sústavy, edukácia sestrou. Infodoktor, 2020 s. 110-126 ISBN:978-80-660-0-1